

RECENZE

AKKERMANS, P. M. M. G. – SCHWARTZ, G. M. 2003:

The Archaeology of Syria. From Complex Hunter-Gatherers to early Urban Societies (ca. 16 000-300 BC) (*Archeologie Sýrie. Od lovců-sběračů k časným urbánním společnostem (asi 16 000-300 BC)*), Cambridge.

Peter M. M. G. Akkermans je kurátorem Department of Ancient Near East v National Museum of Antiquities v Leidenu (Nizozemí) a profesorem blízkovýchodní archeologie na Leiden University. Vede a účastní se archeologických projektů v Sýrii přes 20 let, včetně výzkumů v Hammam et-Turkman a Sabi Abyad. Jeho předchozí publikované práce se týkají pozdně neolitického osídlení v regionu Balikh Valley a systematického výzkumu na Tell Sabi Abyad.

Glenn M. Schwarz je profesorem archeologie v Department of Near Eastern Studies na Johns Hopkins University v Baltimore (Maryland). Stejně jako Akkermans má více než dvacetileté zkušenosti s archeologickými projekty v Sýrii, včetně výzkumů v Leilan, Raqa'i a Um mel-Marra. Předchozí publikované studie se zabývají vesnickými komunitami v časně komplexních společnostech a je editorem sborníku z konference na téma blízkovýchodní starověká archeologie ve 21. století.

Oba autoři se na poli archeologie Předního východu pohybují poměrně velmi dlouho. Jejich společná studie zahrnuje archeologii Sýrie od konce paleolitu po rok 300 př.n.l. Toto časové zaměření vychází z výzkumného zájmu autorů. Za posledních 30 let se v syrské archeologii udály mnohé změny k lepšímu. Sýrie má bohaté archeologické dědictví a probíhá zde mnoho mezinárodních archeologických projektů. Tyto projekty získaly neobyčejné výsledky, z nichž ale velké množství zůstalo bez jakýchkoliv syntetizujících snah. V tomto směru se chtějí autoři pokusit o změnu k lepšímu, shrnují zde tak výsledky terénních prací, které mimo jiné srovnávají i s dřívějšími výzkumy.

Studie je rozčleněna do 12-ti kapitol, seřazených chronologicky. Každá kapitola začíná přírodními podmínkami (fauna, flóra), následuje architektura, pohřební ritus, umění, rity, konkrétní lokality a výsledky výzkumu na nich. Kapitola je vždy doplněna periodizační tabulkou daného období, mapkou a na jejím konci nalezneme shrnutí a závěry.

1. Introduction (Úvod): Autoři představují obsah publikace, záměry a cíle. Stručně shrnují přírodní prostředí, avšak s bohatými odkazy na literaturu. Věnují se vývoji a dějinám bádání syrské archeologie a stručné chronologii.

2. Hunter-Gartherer at the End of the Ice Age (Lovci a sběrači v závěru doby ledové): V době nástupu posledního glaciálu (přibližně 16 000 BC) se ve vnitrozemí Sýrie a v okolních oblastech objevují epipaleolitické obilnářské kultury – tzv. geometrický kebarien a natufien, jež jsou předstupněm vzniku nejčasnějších zemědělských společností v 9. tisíciletí. Autoři shrnují stav bádání na toto téma a zabývají se také obsazením, mobilitou a organizací těchto kultur.

3. A changing Perspective: Neolithic beginnings (Měníci se pohled: Neolit začíná): Na začátku kapitoly jsme seznámeni s přírodním prostředím v mladším dryasu, samotná kapitola zahrnuje období tzv. prekeramického neolitu A (PPNA, 10 000-8700 BC) a prekeramického neolitu B (PPNB, 8700-6800 BC). Autoři zde komentují vztah usedlého způsobu života a zemědělství a uvádějí oblasti osídlené v prekeramickém neolitu. Zabývají se materiální kulturou a pohřebním ritem (tzv. kult předků). Zemědělství není nutným předpokladem usedlého života, ani usedlí osadníci nebyli vždy zemědělci. Zde autoři rozebírají jednu z velkých problematik archeologie a to proces tzv. neolitizace. Uvádějí několik názorů a pohledů, zabývají se klimatickými podmínkami, domestikací obilí i dobytka, rolí žen v neolitickém životě. V závěru konstatují, že usedlý způsob života a zemědělství bylo pro člověka náročnější a přinášelo mnohem více problémů (např. nečistota, nemoci) než lov a sběr.

4. The Exploration of new Horizons (Průzkum nových obzorů): Velkým úspěchům ve výzkumu původu zemědělství a vývoji sedentarismu v Sýrii bylo věnováno málo pozornosti – tato situace se teď mění a právě tato kapitola je zaměřena na společnosti na konci „neolitické revoluce“. V pozdním neolitu se začíná projevovat velká rozmanitost kultur a jejich keramického inventáře (např. Hassuna, Halaf). Fenoménu haláfské keramiky je věnována větší část kapitoly. Autoři uvádějí nové výsledky pro pozdní neolit, shrnují stav bádání a zabývají se regionálními oblastmi osídlení v tomto období, kultem, pohřebními praktikami a sociálním rozsahem.

5. Continuity and Change in the late Sixth and Fifth Millennia BC (Návaznost a změna v pozdním 6. a v 5. tisíciletí BC): Kapitola se týká nejméně zdokumentovaného období v syrské archeologii – období přechodu od časných osad ke komplexním, městským společnostem. Jedná se o časný chalkolit, tzv. kulturu Ubaid, která navazuje na haláfskou kulturu. Jsme informováni o osídlení, struktuře sídlišť, materiální kultuře a pohřebním ritu.

6. *The Fourth Millennium BC and the Uruk Intrusion (4. tisíciletí BC a urucký*

vliv): Autoři nastiňují situaci v Sýrii před uruckou expanzí, vztahy k Mezopotámii, samotnou otázku možnosti urucké expanze a zhrucení urucké civilizace. Věnují se rozvíjející se urbanizaci – sídliště jsou rozmístěna v síti vesnic, malých a větších měst a obrovských městských center jako byl např. Uruk – organizaci společnosti i státu a samozřejmě materiální kultuře.

7. *Regionalization and local Trajectories (Regionalizace a místní směry):* Kapitola je věnována otázce, proč se navzdory staletím kontaktů a s městskými civilizacemi jižní Mezopotámie urbanismus okamžitě neprojevil i na území Sýrie, a kultuře rané doby bronzové nazvané Ninive 5.

8. *The „second urban Revolution“ and its Aftermath („Druhá městská revoluce“ a její následky):* V tomto období (1. pol. 3. tisíciletí BC) dochází k plnému přijetí městského života po zhrucení urucké civilizace. Určitou roli zde hrál vliv z jižní Mezopotámie a vzájemné kontakty. Podrobněji se autoři zabývají městy jako byl Akkad, Ebla a Mari. Ani tento druhý pokus nebyl zcela úspěšný – urbanistický rozklad a zhrucení tohoto systému se rozšířilo v závěru 3. tisíciletí BC také v Palestině, Egyptě, na Kypru, v Anatolii a egejské oblasti. Urbanizace Sýrie je jednou z klíčových kapitol výzkumu v tomto regionu. Dále jsme informováni o materiální kultuře a architektuře (chrámech) rané doby bronzové.

9. *The Regeneration of Complex Societies (Obnovení komplexních společností):* Nalézáme se ve střední době bronzové a hlavní otázkou, kterou si archeologové kladou, je skutečnost, jak se komplexní společnosti obnovily po kolapsu. Známým etnikem jsou nomádští pastevci Amorejci, kteří založili první severomezopotámskou říši kolem 1800 BC, v jejímž čele stál Šamši-Adad. Současně vzniká také Chammurabiho říše babylónská, Zimriliho království v Mari a království v Haně. Autoři nás seznamují s chrámovou a městskou architekturou i s distribucí mědi a bronzu. Střední doba bronzová je ukončena útokem Chetitů kolem 1600 BC.

10. *Empires and Internationalism (Říše a mezinárodní problémy a sounáležitost):* Pozdní doba bronzová je reprezentována říšemi jako byla Mitanni, egyptská, chetitská a asyrská. V 16.-14. století BC byla oblast Jezireh v severovýchodní Sýrii srdcem Mitanni a je možné, že Tell Fakhariyah je jejím hlavním městem Wašukanni. Podrobněji jsme informováni o výzkumech ve městech Alalakh, Ugarit, včetně jeho archivu, Ekalte, Emar a opět o městské a chrámové architektuře. Východní Sýrie se posléze dostala do vlivu středoasyrského imperiálního systému, zatímco jižní Sýrie do oblasti egyptského vlivu. Celé období je ukončeno migrací mořských národů (1200 BC).

11. Iron Age Syria (Doba železná v Sýrii): Doba železná je posledním obdobím v Sýrii před průnikem Řeků a Římanů. Ekonomika s palácovými centry byla nahrazena regionálními státy. Sýrie byla v tomto období součástí úspěšných říší (novoasyrské, novobabylónské a Achemenidovy Persie). Objevuje se fénická, aramejská a řecká abeceda. Feničané a Řekové kolonizují syrské pobřeží. Autoři představují výzkumy na lokalitách jako Carchemisch, `Ain Dara, Aleppo, Tell Halaf (starověká Gozana), Hama a Damašek. Zaměřují se na vztah Sýrie a novoasyrské říše.

12. Conclusions (Shrnutí): Předcházející kapitoly umožnily autorům definovat další otázky a problematiky. Jednou z nich je kulturní ucelenost Sýrie a její vztah k ostatním regionům. Jaký je vztah urucké expanze čtvrtého tisíciletí k vývoji společenských komplexů v Sýrii a další otázky týkající se např. sedentismu. Můžeme-li sledovat kompletní nahrazování a přechody jednotlivých kultur nebo je postupná změna normou apod. Další studium by se mělo věnovat také semitským a churitským jazykům. Pro historickou dobu doporučují autoři spolupráci historiků a archeologů, kdy by měla být konfrontována materiální kultura s písemnými prameny. Autoři připouští, že energičnost a produktivita syrské archeologie je důvodem toho, že interpretace uvedené v této studii budou potřebovat revizi v podobě nových získaných dat.

Studie je první publikací, která shrnuje archeologii Sýrie od konce paleolitu do roku 300 BC. Mimo chronologický přehled archeologie Sýrie a hlavních typů materiální kultury v daném rozmezí se autoři věnují dvěma problematikám – neolitickému přerodu a vzniku urbánních společností, které náleží k problematikám řešeným celosvětovou archeologií. Pro studium neolitu je oblast Sýrie nejranějším dokladem na světě pro přechod k usedlému způsobu života a zemědělství; je hlavním přínosem pro naše chápání, jak a proč tento fenomén nastal. K problematice neolitizace uvádějí autoři odkazy na další literaturu a čerpají z nejnovějších studií. Pro některá období jsou spíše dostupná data ze Sýrie než z jižní Mezopotámie. Sýrie je často považována za křižovatku civilizací a má mnoho, co nabídnout a říci k těmto archeologickým tématům. Přínosem studie je především její komplexnost, přehled jednotlivých archeologických období na území Sýrie a nezměrné množství informací, jež jsou čtenáři předkládány v jednom celku. Oba autoři se na poli archeologie Předního východu pohybují velmi dlouho, tudíž jsou nadmíru povolanými autory této studie. Na každou problematiku uvádějí autoři kromě svého pohledu několik dalších názorů a alternativních teorií – neposkytují tedy jen jeden omezený pohled. Přesto, že studie nepřináší nějaké vlastní výsledky, její shrnutí a závěry poukazují na další otázky a problematiky, jež by měly být

nadále řešeny. Studie poskytuje konstrukční základ pro budoucí uvažování a porozumění uváděných problematik.

Studie je dobře strukturována a text vhodně doplněn kvalitními obrázky, ať už se jedná o rekonstrukce nebo tabulky s materiálem, terénními fotografiemi, periodizačními tabulkami a mapkami. Přes vysokou vědeckou úroveň je studie dobře čitelná a přístupná zájemcům z řad laické veřejnosti. V závěru najdeme důležitý seznam použité literatury, který mimo další publikace samotných autorů obsahuje odkazy nejen na anglickou literaturu.

Ivana Vostrovská